

Den Hellige Ånds vitnesbyrd og erfaringen av Guds person, i Olav Valen-Sendstads teologi¹

Dr.theol, førsteamanuensis, prorektor, Arne Helge Teigen,
Fjellhaug Internasjonale Høgskole Oslo
ateigen@fjellhaug.no

Resyme

Artikkelen undersøker Olav Valen-Sendstads teologiske personalisme, nærmere bestemt, hans oppfatning om at forholdet mellom Gud og mennesker er å forstå som erfarbar personrelasjon. Jeg viser også hvordan han forankrer dette i sin lære om Den Hellige Ånds vitnesbyrd. Avslutningsvis diskuterer jeg hvorvidt Valen-Sendstads personalistiske anliggende for teologien, kan utvikles ved å relatere det til treenighetslæren, nærmere bestemt, læren om forholdet mellom den treenige Gud «ad intra» og «ad extra».

Nøkkelord

Olav Valen-Sendstad — personalisme — Åndens vitnesbyrd — treenighetslæren — udelelige gerninger

¹ Artikkelen bygger på to foredrag ved DBI/FIH København, 25.04. 2023.

Innledning

Da jeg fikk anledning til å skrive doktorgrad for ca. tjue år siden, falt mitt valg på den norske teologen Olav Valen-Sendstad.² Jeg undersøkte forholdet teologiens kognitive og erfaringsmessige side i hans teologi, og oppdaget temmelig raskt at dette var forankret i det jeg velger å kalle Olav Valen-Sendstads personalisme. Det vil i korthet si, Valen-Sendstad overordnede oppfatning om at forholdet mellom Gud og det troende menneske er personlig.

Personalismen preget teologi og filosofi i Valen-Sendstads samtid. Han bruker terminologi fra denne retningen, samtidig som han maler sin egen utgave av den. Da med farger fra en luthersk palett. Den personlige relasjonen mellom Gud og mennesket blir den formale rammen for de dyptgående refleksjonene han utvikler. Den som vet litt om farger, er klar over rammens betydning for inntrykket et bilde formidler. Rammens egen farge kan fremheve komplementære farger i det innrammede bildet. Slik kan vi si at Olav Valen-Sendstads anvendelse av et personalistiske perspektiv forsterker visse anliggende i hans teologi. Teologi angår dypest sett forholdet mellom Gud og menneske. For å si det med Kierkegaard, primært forholdet mellom Gud og «hin enkelte». Teologien må derfor være «personlig». Nettopp dette var Valen-Sendstads anliggende med den teologien han formidlet.

I en artikkel fra 1942 omtaler Valen-Sendstad personrelasjonen mellom Gud og menneske som teologiens «Sine Qua Non» (Valen-Sendstad 1942, 1-16). Med det ville han si at hele teologien må forstås ut fra den forutsetning at Gud og mennesker er personer. Teologiens mange temaer må med andre ord forstås i rammen av personrelasjonen Gud-menneske, og preges av dette. Valen-Sendstads intensjon med dette er svært viktig og god. Likevel melder et spørsmål seg. Kan virkelig det han kaller «jeg-du-relasjonen» mellom Gud og menneske fungere som et Sine Qua Non i betydningen overordnet formal ramme til forståelse av hele teologien? Jeg vil drøfte dette spørsmålet avslutningsvis i denne artikkelen. For å etablere et visst grunnlag for dette vil jeg først analysere Valen-Sendstads teologiske personalisme, jeg vil vise hvordan han forankrer dette i sin lære om Åndens vitnesbyrd, og påpeke enkelte problemer dette medfører. Til sist vil jeg argumentere for at en systematisk teologisk anvendelse av det Valen-Sendstad kaller personrelasjonen Gud-menneske bør suppleres med sterkere forankring i treenighetslæren.

Olav Valen-Sendstad og personalismen

For å plassere Olav Valen-Sendstad i historisk kontekst, bør vi først si noe mer om hva betegnelsen «personalisme» sikter til. Det dreier seg om flere filosofiske og teologiske retninger i mellomkrigstiden, som anså personrelasjon som et grunnleggende perspektiv til forståelse av mennesker i deres forhold til hverandre, til Gud og til virkelighet. Martin Buber og Ferdinand Ebner anses som viktige premissleverandører for denne retningen. Buber skjelnet typisk mellom jeg-du eller jeg det relasjon til virkeligheten. Man kan forholde seg til mennesker som ting (jeg-det relasjon) eller som personer (jeg-du relasjon).

Teologi som absorberte tematikk fra personalistisk filosofi, forutsatte et analogt forhold mellom relasjonen Gud-mennesker og mellommenneskelige relasjoner. Dette gjelder for eksempel Emil

² Olav Valen-Sendstad, født 30. juni 1904 på Notodden, død 5. mai 1963

Brunner, og den svenske teologen John Cullberg. Cullberg mente at menneskets bevissthet om at det selv er person forutsetter møtet med Gud som person (Cullberg 1930, 185, 269). En lignende oppfatning finner vi hos Emil Brunner. Han knytter dessuten an til Ferdinand Ebners oppfatning om at Ordet fra Gud konstituerer mennesket som person (Brunner 1924, 395).

Læren om menneskets gudbilledlighet blir grunnleggende også for Olav Valen-Sendstads tenkning om forholdet mellom Gud og menneske. Mennesket er skapt i «treenighetens bilde», og derfor til å erkjenne Gud og medmennesker som personer. Valen-Sendstads tenkning om dette forholdet særpreges av en ide om *gjensidig erkjennelse*. Liksom personene i den treenige Gud forholder seg til hverandre i gjensidig erkjennelse, er også mennesker skapt til å forholde seg til hverandre og til Gud, i gjensidighet. At Gud erkjennes som person innebærer derfor opplevelse av å være gjenstand for Guds erkjennelse, samtidig som man selv erkjenner Gud, forklarer Valen-Sendstad: «Da vi således er skapt i Guds treenighets billede, er vi skapt med den underbare evne å kjenne annen person i og med å vite at vi blir kjent av (er gjenstand for) den annen» (Valen-Sendstad 1936, 23).

Ifølge Valen-Sendstad, førte syndefallet til at mennesket unndrar seg det å bli erkjent av medmennesker og Gud. Mennesker preges av skam og skyld. Derfor skjuler de seg, og er derfor ikke lenger i stand til å erkjenne hverandre i gjensidighet, som personer. Gud og medmennesker erkjennes i stedet som «ting»:

Men syndefallet som gjorde ende på Gudsbilledet, ødela også denne side ved oss, så at det falne menneske aldeles mistet sansen for det salige i å bli kjent, hvorfor det falne menneske ikke lenger regner sine medmennesker som personer, men som ting. Ti tingene har den egenskap at vi nok erkjenner dem, men de erkjenner ikke oss. Derfor er det falne menneske blitt selvcentret og selvoptatt, vil gjerne selv kjenne andre, men frykter for å bli kjent (Valen-Sendstad 1936, 24f).

Temmelig likt Buber, skjelner Valen-Sendstad mellom «jeg-det relasjon» og «jeg-du relasjon». Hensikten er å etablere en bruk av språket som går ut over det beskrivende og strengt objektiviserende, og som kan føre mennesker inn i personrelasjonen til Gud på nytt. Han skjelner i sakens anledning også mellom det han kaller «jeg-det», og «jeg du-språk» (Valen-Sendstad 1950, 51-52, 55-56). Han setter ikke disse to måtene å bruke språket på opp mot hverandre som motsetninger, men presiserer at den saklige «omtale» av den kristne tro må suppleres med «jeg-du språk», slik at bevissthets om å forholde seg til Gud kan skapes og ivaretas:

Det må aldri skjules eller forties at også en kristen står i et slikt jeg-det-forhold til den bibelske kunnskap. Men hermed er ikke forholdet til den bibelske kunnskap uttømt eller endelig bestemt. Det er nemlig i og med denne sakkunnskap en kristen kommer til et jeg-du-forhold til Jesus Kristus. Og idet dette jeg-du-forhold blir til, og sak-kunnskapen rykkes inn i det, endrer sak-kunnskapen ontologisk karakter. Den blir innhold i et jeg-du-forhold, og den fungerer som formidler for en 'hertets' erkjennelse i forhold til Jesu Kristus (Valen-Sendstad 1950, 44-45).

Valen-Sendstads oppfatning av forholdet mellom kunnskapen og den personlige anvendelsen av den, synes så langt ikke veldig særegen. Når man kommer til spørsmålet om hva som skal til for at kunnskapen virkelig blir omsatt til noe mennesker opplever som personlig tiltale fra Gud, blir det imidlertid noe mer komplekst. At en tilhører virkelig opplever Bibelens budskap som Guds personlige tiltale til seg, er avhengig av Åndens vitnesbyrd, presiserer Valen-

Sendstad. Vi skal komme tilbake til dette nedenfor. Først må Valen-Sendstads forståelse av nevnte opplevelse av Guds person beskrives noe mer presist.

Valen-Sendstad beskriver erfaringen av Guds person som en erkjennelse av Guds «eksistens» som kommer «ved siden av» ord som formidler et bibelsk budskap. Han er bevisst på at han her forsøker å beskrive noe som ikke helt kan fanges inn i ord. Samtidig forutsetter han at den mellommenneskelige analogi, om vi kan kalle den det, gir mulighet for å anvende ord som i noen grad fanger inn denne opplevelsen. Gud erfares som person, slik mennesker opplever å erfare andre mennesker som personer. Det som oppleves i mellommenneskelige relasjoner, har derfor en begrenset overføringsverdi med tanke på det å beskrive den personlige opplevelse av Gud:

Når vi under samtaler sanser hverandre, ser, hører og berører hverandre, så formidler sansningen visshet om at personer eksisterer på sansbar-fysisk måte. Denne eksistensvisshet er ikke nevneverdig forskjellig fra eksistens-vissheten om at alt annet vi ser og hører er til. Men ved språket formidles en eksistens-visshet som meddeles ved siden av vår sansevisshet: (...) I jeg-du-forholdet er m. a. o. det sansbare og det ikke sansbare vevet i hverandre i helt samtidige (men ikke identiske) erkjennelser (Valen-Sendstad 1950, 47).

Spørsmålet så hvordan Valen-Sendstad skjelner mellom det å oppleve Gud som person, og det å oppleve mennesker som personer. Svaret han gir, er at erfaringen av Guds person også innbefatter erfaring av Guds egenskaper, og dermed også Guds «vesen». Når Gud erfares, oppleves han med andre ord ikke bare i sin likhet med mennesker, men også som kvalitativt forskjellig fra dem. Erfaringen av Gud er av en slik karakter, mener Valen-Sendstad, at mennesker ved den kan få begrenset forståelse av «Guds egenskaper». Det skjer, skriver han, når Gud erfares i sitt forhold til det enkelte menneskes «konkrete livsforhold»:

Guds egenskaper erkjenner vi, som sagt, bare gjennom Ordet ved Åndens vitnesbyrd, i konkrete livsforhold. Når vi da f. eks. erkjenner at Gud er god, så erkjenner vi aldri dette løst fra konkrete enkelt – forhold. Vi innser alltid Guds godhet i bestemte relasjoner hvori vi selv er innbefattet. F. eks. Guds godhet i forhold til vår synd, i forhold til bestemte ondt og plager, i forhold til bestemte sider av våre livstilsiktelser, osv (Valen-Sendstad 1950, 196).

Det Valen-Sendstad skriver her, viser et sterkt anliggende om å gjøre teologi livsnært for det enkelte menneske. Guds allmakt, allvitenskap osv. skal ikke bare være teori, men må forstås i forhold til det troende menneskes livserfaringer. Med denne korte konklusjonen kan vi nå gå videre, til spørsmålet om hva det ifølge Valen-Sendstad er som skaper den personlige opplevelsen av Guds person, som vi så langt har skissert. Når Valen-Sendstad svarer på dette spørsmålet, viser han til Åndens vitnesbyrd.

Testimonium Spiritus Sancti og gudserfaringen

Luthersk teologi skjelner mellom Åndens indre og ytre vitnesbyrd. Den ytre er knyttet til læren om Skriftens inspirasjon. Skriften er innblåst av Gud, og Ånden er uløselig knyttet til Ordet. Den kommer sammen med Skriftens ord, og aldri utenom Ordet. Læren om Åndens indre vitnesbyrd handler om hvordan Ånden bruker Ordet, skaper overbevisning, omvendelse og tro, gir frelsesvisshet etc. Det vi her har nevnt, finner vi også hos Olav Valen-Sendstad. Hans oppfatning om Åndens vitnesbyrd får likevel særegne trekk, som følge av hans personalistiske

tilnærming til dette temaet. Valen-Sendstad definerer Åndens vitnesbyrd primært som opplevelse av å erfare Guds personlige tiltale gjennom Ordet. Åndens vitnesbyrd er derfor også, i hans optikk, det som forårsaker at mennesket opplever Gud som person gjennom Ordet. I det følgende skal vi se nærmere på hvordan Valen-Sendstad tenker om dette i forhold til sin lære om omvendelsen.

Valen-Sendstad behandler forholdet mellom Åndens vitnesbyrd og omvendelsen i boken *Drømmen om den frie vilje. Et ord til vår tid fra Guds lov og evangelium* (1939). Her beskriver han Den Hellige Ånd som den guddommelige aktør som forårsaker omvendelsens prosess. Ånden taler til den enkelte i jeg-du språk, både i lov og evangelium. Gjennom loven forårsaker Ånden at mennesket kjenner seg dømt og rammet i samvittigheten. Når tiden er inne, sørger Ånden for å gi en (oftest) spontan opplevelse av at evangeliet om betingelsesløs syndsforlatelse for Jesu skyld, gjelder nettopp for den som opplever seg dømt av loven. Først når det skjer, skapes troen som tillit i menneskets hjerte, skriver Valen-Sendstad. Med dette tegnes Den Hellige Ånd som en ekstern guddommelig aktør som styrer virkningene av Ordet i forhold til mennesket. Vi skal se nærmere på hvordan han tenker om dette i det følgende.

Ånden kan gi to forskjellige forståelser av et og samme Bibelord, utdyper Valen-Sendstad. Årsaken til at det skjer, er at Ånden taler til mennesket gjennom Skrift eller forkynnelse med det Valen-Sendstad kaller loven eller evangeliets «tonefall». Han utdyper dette ved å skjelne mellom tre måter Ånden gjør dette på. Overfor et menneske som ennå ikke har erkjent sine synder taler Guds Ånd alltid i «lovens tonefall», for å skape syndserkjennelse og omvendelse. Overfor et menneske som har resignert overfor lovens krav taler Guds Ånd i «evangeliets tonefall» for å gi troen. Overfor det gjennfødte menneske taler Ånden både i «lovens og evangeliets tonefall», med tanke på den daglige omvendelse, helliggjørelse og vekst i kristenlivet (Valen-Sendstad 1939, 110-112).

I sine refleksjoner om forholdet mellom Den Hellige Ånd og Ordet, trekker Valen-Sendstad dette med Åndens «tonefallet» temmelig langt. Han viser for eksempel til tvetydige bibelord som han mener kan tolkes både som lov og evangelium. Han skriver at begge tolkninger er mulige, og begge er sanne, fordi begge tolkninger dypest sett er forårsaket av Den Hellige Ånd:

Etter lovens tonefall er det sant at alt som har form av imperativ og oppfordring er befaling. Men det er ikke sant etter evangeliets tonefall. For etter evangeliets 'tonefall' er et 'imperativ' det samme som en innbydelse, og en oppfordring det samme som en oppmuntring. Og dog hvilken himmelvid forskjell om du hører dette ord: 'Vær ikke bekymret' som en appell eller som en oppmuntring! Hvilket kvalitativt avgrunnsdyp er det mellom å høre det ord: 'Kom til meg' som et imperativ og som en innbydelse! (Valen-Sendstad 1939, 112).

Ifølge Valen-Sendstad, kan altså Ånden gi to forskjellige erfaringer av det samme bibelordet. Når dette er sagt, kan man spørre hvordan han tenker om forholdet mellom opplevelsen av Guds tonefall gjennom et bibelord, og dette bibelordets grammatikalske innhold. For å sette spørsmålet på spissen, tenker Valen-Sendstad at Ånden kan gi en forståelse eller tolkning av et Bibelord som er i konflikt med dette bibelordets grammatikalske innhold? På dette spørsmålet finner vi følgende svar i Valen-Sendstads *Drømmen om den frie vilje*:

Dersom loven og evangeliet bruker de samme ord, bokstaver og grammatiske former, så gagnar det ikke noe å pukke på bokstaven og den grammatikalske form. 'For bokstaven slår i hjel, men Ånden gjør levende' (1. Kor. 3,6). Og det må så være: for er det en uomvendt som holder seg til bokstaven, så finner han aldri annet enn loven i dem, og evangeliet er skjult for hans øyer, så at selv evangeliets bokstaver slår den ugjenfødte i hjel som en annen lov (Valen-Sendstad 1939, 113).

Det spørsmål som nå må reises, er hvordan Valen-Sendstad nærmere forklarer dette med Åndens «tonefall», og menneskers «loviske» tolkning av Skriftens og forkynnelsens budskap. Valen-Sendstad svarer med å vise til menneskets forutforståelse, til det vi kan kalle et «lovisk apriori» i menneskets bevissthet. Problemet for det u-gjenfødte menneske er, mener han, at det alltid har en «lovisk» tolkning av evangeliet. Det makter ikke å befri seg fra en medfødt oppfatning om at visse betingelser må oppfylles for å kunne motta Guds nåde:

Men hovedgrunnen til at troens sanne vesen blir så lite forstått, ligger sikkert i kjødets loviskhet og store blindhet for evangeliets herlighet. For overfor evangeliet arter loviskheten seg fremfor alt deri at kjødet reduserer det hele evangelium til en hop formler og setninger (Valen-Sendstad 1939, 176).

Valen-Sendstads henvisning til menneskets loviskhet, og totale mangel på evne til å forstå Bibelens budskap som evangelium, forsterker hans oppfatning om Ånden som en nødvendig aktør, i omvendelsens prosess. Skal mennesket omvendes, må det erfare Guds tiltale i evangeliets budskap, og få visshet om at budskapet om syndenes forlatelse virkelig gjelder personlig. Dette kan bare skje, ved Åndens vitnesbyrd, skriver Valen-Sendstad. Og – presiserer han – det er ikke nok at et bibelord grammatisk sett er formulert som personlig tiltale:

... Ja, selvom man bruker tiltaleform overfor sine medmennesker (som ofte skjer i kristelig forkynnelser og sjelesorg), så kan denne tiltale ikke uten videre oppfattes som identisk med et tiltaleforhold mellom Gud og menneske. Derimot kan tiltalen mellom mennesker bli det middel ('nådemiddel') hvorved den guddommelige tiltale blir aktuell, personlig erfaring for den som ikke før har gjort denne erfaring (Valen-Sendstad 1950, 56).

Valen-Sendstad tenker altså Ånden som en aktør som virker sammen med Ordet, og gir mennesket den nødvendige erfaring av Gud som Ordets subjekt. Vi skal komme tilbake til dette nedenfor. Her skal vi først berøre et teologisk problem som dette fører med seg, nemlig, spørsmålet om utvelgelsen. Dette problemet presser seg på også hos Valen-Sendstad, i det han presiserer at ikke alle som hører eller leser, får nevnte erfaring og blir omvendt. Han viser til CA. V, der det heter at Ånden «virker troen hvor og når Gud vil», og i forlengelse av dette spør han hvorfor noen mennesker blir overbevist og berørt av Ordet, mens andre ikke blir det. Han utleder sitt svar på dette spørsmålet av predestinasjonslæren, og etablerer da et premiss som ble møtt med motsigelse. Valen-Sendstad hevdet nemlig at man må forutsette to viljer i Gud. Hans gode venn Carl Fr. Wisløff innvendte i privat brev, at det var en oppfatning som hører hjemme i kalvinsk teologi.³

³ I et brev til Valen-Sendstad skrev Wisløff følgende: «Og siden du har bedt meg komme med det jeg har av innvendinger, så vil jeg få nevne noen tanker. Jeg må da tilstå at jeg ikke liker din uttrykksmåte side 191, hvor du skiller mellom Guds almindelige frelsesvilje- og hans spesielle nådevilje. Det forstår jeg rett og slett ikke. En slik uttrykksmåte hoss deg kan jeg ikke finne mening i. Hoss en kalvinist kan jeg forstå den – for der er den almindelige frelsesvilje ikke alvorlig, ett kall som Gud ikke mener. Og hoss en synergist kunde jeg også forstå den, nemlig som Guds særlige velbehag over dem som har 'valgt'. Men hoss deg kan jeg ikke forstå den. For enten

Valen-Sendstad skjelnet mer presist, mellom det han kaller Guds «alminnelige frelsesvilje» og Guds «spesielle nådevilje». Han knytter ikke disse viljene sammen, slik at Guds kallelse av den enkelte blir en funksjon av den alminnelige frelsesvilje – men hevdet i stedet at det er to separate viljer i Gud. Han hevdet at forholdet mellom disse «to viljer» hører med til «Guds skjulte råd», og derfor er umulig å forklare, men hevder like fult at Gud har åpenbart disse to viljene i sitt råd. Han viser også til disse to viljene når han forklarer at bare noen blir berørt av Åndens vitnesbyrd. Ånden virker, og gir den overbevisende erfaring av Guds person, hvor og når han vil, og til hvem han vil. Med dette forsterkes inntrykket av at Valen-Sendstad skjelner temmelig skarpt mellom Ånden som aktør i forhold til Ordet, og selve Ordet. Jeg vil utdype dette i det følgende, når vi ser nærmere på Valen-Sendstads tenkning om forholdet mellom Åndens vitnesbyrd, Ordet og menneskers visshet om frelse (Valen-Sendstad 1939, 141).

Frelesvissheten

Det forholdet mellom Ånden og Ordet som vi så langt har avdekket hos Valen-Sendstad, er synlig også i det han skriver om å oppnå frelesvisshet. Med frelesvisshet mener han sikker overbevisning om å være et frelst menneske. I denne sakens anledning skjelner Valen-Sendstad mellom visshet som forårsakes av å erfare Guds personlige tiltale gjennom Skriften, og visshet som skapes på grunnlag av logiske slutninger. Hva angår det siste, skriver Valen-Sendstad følgende:

Den som har kunnskapsvisshet vil f.eks. uten større vanskeligheter kunne tenke slik: Kristus er død for alle, altså også for meg. Eller: Gud har elsket verden – jeg tilhører jo verden – altså elsker Gud også meg. (...) Det underlige er imidlertid at disse 'slutninger' gir så lite stabil fred, og har så vanskelig for å få ordentlig makt over hjertet. (...) Hvor 'logiske' de kan være, gir de rett sett ikke egentlig visshet (Valen-Sendstad 1946, 91).

Deretter skriver Valen-Sendstad om visshet som blir til ved den personlige erfaring, og forklarer hvorfor den er mye sterkere enn den logisk betingede vissheten:

Med den egentlige frelesvisshet ligger det nemlig noe annerledes an. Den oppstår regelmessig, som sagt, ved at vi leser eller hører et bestemt Guds ord fra evangeliet (absolutt ikke fra loven). F. eks. 'Dine synder er deg forlatt' (...) Og idet en nå hører eller leser et slikt ord, er Ånden skjult til stede i hjertet og opplyser Ordet slik at det finner umiddelbar anvendelse på oss, passer på oss, sies til oss – uten hjelp av noen 'logisk slutning'. Ordet får likesom adresse til oss – oppfattes som talt til oss, uten å gå veien om alle andre mennesker (Valen-Sendstad 1946, 91).

I forlengelse av det som er sitert her, formulerer Valen-Sendstad seg slik at spørsmålet om hans forståelse av forholdet mellom Åndens vitnesbyrd og Ordet blir problematisk, særlig i ett henseende, nemlig, forståelsen av Skriftens evangelium som nådemiddel. Han hevder nemlig at Ordet får det han kaller «nådemiddel-karakter i et personlig jeg-du-forhold», først når Åndens

er Guds almindelige frelsesvilje alvorlig ment, – og da trenges det ikke noen efterfølgende, særlig nådevilje overfor de utvalgte. Eller også er den ikke alvorlig ment, og da er det egentlig en floskel uten indre mening. – Personlig kan jeg ikke finne at Bibelen viser oss to slags frelsesviljer hoss Gud. Du har da heller ikke noen skrifthenvisninger der hvor du påstår at Bibelen sier 'at han har begge disse viljer'. Der er en frelsesvilje hoss Gud, og den gjelder alle og er alvorlig ment overfor alle». Brev fra Carl Fr. Wisløff, datert Oslo 17. november 1939. Deler av brevet er gjengitt i Høiesen 1997, 188 – 189.

vitnesbyrd gjøres gjeldende (Valen-Sendstad 1950, 163, se også 56). I den forbindelse skriver han følgende om det å bevege seg fra kognitiv uklarhet og tvil, til sikker visshet om frelsen:

Tro i personlig mening oppstår bare ved «Åndens vitnesbyrd», nemlig derved at konkrete historiske ord (profetisk-apostoliske) får «røst» og «adresse», ved at Ordet får tiltale-karakter og ved at det således blir et levende jeg-du-forhold (Valen-Sendstad 1950, 162).

Deretter i samme kapittel, utdypes han dette på følgende måte:

Men fra det øyeblikk Ordet får nådemiddel-karakter i et personlig jeg-du forhold, forsvinner disse uklarheter; i stedet innfinnes seg en personlig visshet om at det tiltalende ord er *Guds ord*. Dvs. at hvor Ordet får nådemiddelkarakter, så en personlig tro oppstår, der fremtrer Ordet således at det (profetisk-apostoliske) ord og Guds ord blir fullkommen *identiske størrelser* (Valen-Sendstad 1950, 163-164).

Det er vanskelig å komme bort fra at disse sitatene er ladet med teologisk problematiske formuleringer. Hva mener Valen-Sendstad med at Ordet får «nådemiddel-karakter» først når Åndens vitnesbyrd og erfaringen gjøres gjeldende? Mener han at frelsende tro bare kan oppstå når Ordet får «røst» og «adresse», og erfares som Guds personlige tiltale? Mener han følgelig også at Ordet bare er nådemiddel når det erfares i et «personlig jeg-du-forhold»? Videre kan man spørre hva han mener, når han skriver at «Guds ord» og det profetisk-apostoliske ord blir «identiske størrelser», først når Ordet erfares som personlig tiltale. Er dette en beskrivelse av leser eller tilhørers opplevelse av møtet med Ordet, eller er det tenkt som et teologisk utsagn som prinsipielt definerer forholdet mellom «Guds ord» og Skriften? Det er nok mulig å tolke dette som beskrivelse av menneskers subjektive opplevelse av Skriftens budskap, men jeg synes ikke at en slik tolkning er entydig mulig ut fra hva Valen-Sendstad skriver (Valen-Sendstad 1950, 162-165).

Spørsmålet blir da om Valen-Sendstad skiller vel dristig mellom Ånden og Ordet. At Ordet får «nådemiddelkarakter» begrunnes i alle fall i en instans utenfor Skriften. Dette fordi Ånden tenkes som en aktør som opererer ved siden av Skriften, og bare leilighetsvis gir erfaring av at det skrevne eller hørte Ord som personlig tiltale. I møte med dette er det vanskelig å unngå å tenke på Johann Gerhards avklaringer i anledning den såkalte Rahtmannske strid. For å svare på spørsmålet om hvorfor bare noen mennesker ble påvirket av forkynnelsen, hadde Hermann Rahtmann hevdet at Ordet i seg selv kun er død bokstav, og at mennesket først ved Åndens gjerning berøres av Ordet slik at det førte til omvendelse og tro. Rahtmann førte dermed inn et skille mellom Skriftens «ytre» og «indre» ord, og hevdet at det «indre» ord i Skriften bare kunne oppfattes av mennesket ved Åndens inngrep. Dette resonnement avviste Gerhard, og hevdet at Den Hellige Ånd alltid er forent med Skriftens bokstav og ikke kan tenkes atskilt fra denne (Erikson 1986, 191-193, 211-213).

En oppfatning som svarer til den man her finner hos Johan Gerhard, kunne man forvente også hos Valen-Sendstad. Han uttrykker seg heller ikke entydig i henhold til det problemet vi her har påpekt. Før han skrev *Fra troens slagmark* i 1950, gav han sin tilslutning til de «eldre lutheranere». I et skrift fra 1935 hevdet han således at «Ordet og Ånden danner en uoppløselig, organisk syntetisk enhet». I den forbindelse sluttet han seg også til ortodoksiens lære om at

Ånden alltid er virksom gjennom Ordet. Han hevder endog at Ordets virkekraft også gjelder «extra usum»: «Ordets virkekraft også extra usum, beror derpå at Guds ord virker ikke bare subjektivt på bevisstheten i og med bevisst hørelse, men er også, som Jesus sier, en 'skjult surdeig'» (Valen-Sendstad 1935, 212).

Denne tidlige oppfatning gjøres imidlertid ikke operativt som forutsetning når Valen-Sendstad i etterkrigstiden begrunner at Skriften kan formidles erfaring av Gud. Det synspunkt som da dominerer, er at mennesket kun kan erfare Gud når Åndens vitnesbyrd kommer sammen med Ordet. Et skille mellom Ånden og Ordet kan derfor sies å være operativt i hans tenkning. Erfaringen blir derfor også selve kriteriet for at Åndens vitnesbyrd gjøres gjeldende. Bare når mennesket erfarer evangeliet som tiltale, har Ordet karakter av å være nådemiddel. Spørsmålet som følger, er om Valen-Sendstad med dette fører inn en for snever forståelse av Ordet som nådemiddel. Her står vi overfor mulige konsekvenser av hans tenkning, som jeg mener bør og kan modereres ved at personalistisk forståelse av nådemidlet forankres sterkere i treenighetslæren. Jeg vil utdype og begrunne dette i det følgende.

Guds indretrinitariske virkelighet og Åndens vitnesbyrd

Innledningsvis nevnte jeg at Olav Valen-Sendstads tenkning om Åndens vitnesbyrd hovedsakelig utvikles i rammen av det jeg kalte ad extra dimensjonen, altså, i den relasjonen som handler om hvordan den treenige Gud forholder seg på udelelig måte overfor mennesket og skapt virkelighet. Guds indretrinitariske virkelighet som forutsetning for Guds gjerning ad extra, aksentueres ikke sterkt i Valen-Sendstads teologi. Denne dimensjonen er imidlertid sterkt vektlagt allerede i oldkirken. På banebrytende måte forutsatte for eksempel Augustin samsvar mellom Guds indretrinitariske relasjoner, og Guds gjerninger ad extra. De respektive personenes gjerninger ad extra, svarer til de indretrinitariske relasjonene. Faderen føder Ordet ved å tale ham ut av sin person, Ånden sendes ved Faderen og Sønnen inn i verden, liksom han utgår fra Faderen til Sønnen og vise versa, i den treenige Gud (Beckwith 2016, Loc 8735-8736. Weimandy 2000, 117-118).

Skal Valen Sendstads personalistiske anliggender integreres og anvendes i systematisk teologisk refleksjon, tror jeg det bør skje ved at det forankres i en teologisk aksiomatikk som skiller mellom Guds indretrinitariske virkelighet og Guds gjerninger ad extra. Ved å ivareta en forståelse av Sønnens evige fødsel som Guds tale ad intra, etableres grunnlag for å forankre åpenbaringen ad intra, i den treenige Gud. Fordi Sønnen fødes evig i Gud, ved å utgå som Faderens Logos, sendes han også til verden som Guds Logos. Det vil si, som Guds Ord, verbalt og i handling. Her foreligger en teologisk grunnstruktur som vi for tiden finner, for eksempel hos Kevin Vanhoozer.

Jeg kan ikke fri meg fra at et personalistisk anliggende som ligner det jeg her har skissert hos Olav Valen-Sendstad, kommer til uttrykk i Vanhoozers skrifter. Samtidig viser det seg at Vanhoozer forankrer sine refleksjoner om dette i treenighetslæren. Ikke minst gjelder dette Vanhoozers anvendelse av Speech Act teori (Vanhoozer 2005, 46-47). I *Remythologizing Theology* utvikler Vanhoozer sin teori om Guds ord som Speech act (Vanhoozer 2010, 35). Her tar han et grunnleggende oppgjør med oppfatninger som forutsetter at Gud ikke taler, og

påpeker at dette er inkompatibelt både med Bibelens selvvitensbyrd og dens omtale av Gud. Hvordan lese og forstå fortellingene om Abraham, Isak og andre bibelske personer, uten å forutsette at Gud taler, spør Vanhoozer. Han påpeker videre at spørsmålet om Gud kan tale er behandlet på religionsfilosofiske premisser, av Nicholas Wolterstorff, og han spør hvorfor temaet Guds tale har blitt så lite behandlet i den religionsfilosofiske tenkningen (Wolterstorff 1995, Loc 250).

I *Remythologizing theology* utvikler han altså en tenkning om Guds åpenbaring, som er forankret i læren om treenigheten. Han forutsetter at forholdet mellom de tre personene i Gud (ad intra) er kommunikativt, og at det derfor skjer evig samtale i Gud, mellom Faderen og Sønnen. Guds Sønn utgår fra Faderen, i evig fødsel, og dermed i evig proklamasjon og samtale (Vanhoozer 2010, 13, 18ff). Den evige samtale i Gud rommer Guds frelsesplan. Det er den som åpenbares i og gjennom Skriften, og i Guds Sønns inkarnasjon og komme til verden. Guds ord og åpenbaring eksisterer følgelig evig, forut for alt som er skapt, og som forutsetning for alt skapt. Den treenige Gud er derfor selv den som meddeler kunnskap om seg selv til mennesker. Han gjør det, ved å tale det evige ordet inn i verden.

Med dette griper Vanhoozer tilbake til en måte å tenke teologi på som har vesentlige likhetstrekk med den vi finner i oldkirken, middelalderen, under reformasjonen og i den lutherske og reformerte tradisjon i tiden etter reformasjonen. Helt eksplisitt forankrer han læren om åpenbaringen i Den treenige Gud. Med dette ivaretar han et anliggende som jeg nevnte innledningsvis. Åpenbaringen avdekker ikke bare Guds ord om Guds handlinger i historien, men også hvem og hvordan Gud er i seg selv, fra evighet av. Med tanke på helhetlig dogmatisk teologi, kan Olav Valen-Sendstads anliggender suppleres og kanskje også integreres sammen med denne formen for anvendelse av læren om treenigheten.

Det personalistiske perspektivet hører selvsagt med til treenighetslæren, siden de tre personene i Gud forholder seg til hverandre, i Sønnens evige fødsel av Faderen, og Åndens sendelse. Dette forholdet poengterer for så vidt også Valen-Sendstad i boken *Forsonet med Gud* – slik vi så ovenfor. Men, saken kan gjøres sterkere operativt i systematisk teologisk fremstilling enn Valen-Sendstad gjør. Med tanke på ressurser til dette, bør man også se til patristisk teologi, og dra nytte av nyere forskning på dette feltet. Jeg tenker her for eksempel på nyere forskning på patristisk pneumatologi. For å antyde enkelte gevinster av dette avslutningsvis, vil jeg med tanke på problemstillingen i denne artikkelen, peke på et aspekt ved læren om Den Hellige Ånds vitnesbyrd som stod sterkt, både i oldkirken og i reformatorisk teologi, med Basil av Cæsarea som betydelig representant. Basil fikk avgjørende betydning for at subordiansk oppfatning om Den Hellige Ånd ble overvunnet, og han leverte avgjørende argumenter for at Den Hellige Ånd er vesenssett med Faderen og Sønnen. I likhet med sine teologiske forgjengere, var han også opptatt av å avklare Den Hellige Ånds status ad intra, altså, i forhold til Faderen og Sønnen. I likhet for eksempel med Kyrill og Johannes Damaskenus, gjør Basil 1. Kor 2,10 – 11, til sentral tekst i sin tenkning om Den Hellige Ånds gjerning:

*Men for oss har Gud åpenbart det ved sin Ånd. For Ånden utforsker alle ting, også dybdene i Gud.
For hvem blant mennesker vet hva som bor i et menneske, uten menneskets egen ånd som er i ham?
Slik vet heller ikke noen hva som bor i Gud, uten Guds Ånd.*

For Basil ble denne teksten grunnleggende, både med tanke på å forstå Den Hellige Ånds status ad intra, i forhold til Faderen og Sønnen, og med tanke på å forstå Åndens gjerning ad extra. Ad intra er Ånden den som evig hører og ser til bunns i samtalene mellom Faderen og Sønnen. Ånden er i så måte det indretrinitariske vitne til Guds visdom og frelsesplan, som realiseres i og gjennom Guds Sønn. Ad extra taler Ånden nettopp om dette. Han har talt overfor det enkelte menneske og verden, og hans tale er nedfelt i de hellige Skrifter, Bibelen. Med utgangspunkt i 1. Kor 2,10 skriver Basil at; «The revelation of mysteries is indeed the peculiar function of the Spirit, as it is written, God has revealed them unto us by His Spirit» (Basil 2016, Loc 2756-2762).

Dersom læren om Åndens vitnesbyrd i større grad forankres i treenighetslæren, kan dette dogmatiske temaet få sterkere begrunnelse. Vekt på erfaringsdimensjonen kan modereres, samtidig som betydningen av det kognitive aspektet ved denne læren kan forsterkes. La meg utdype dette. Fordi Guds indretrinitariske vesen er absolutt transcendent, kan vi bare tro og tenke kognitivt om den. Guds indretrinitariske virkelighet kan ikke erfares, slik den treenige Guds virksomhet ad extra kan. Læren om den treenige Guds vesen, avgir likevel kognitivt begripelige grunnlag for at Guds gjerninger ad extra er udelelige. Det genererer også kognitivt begripelig kunnskap om at Åndens viten om Guds Logos og evige frelsesplan er identisk med Guds evige allvitenhet. Vesenslæren gir videre premisset for å tro og erkjenne at Guds allvitenhet og vilje er udelelige. Det er derfor Guds udelelige allvitenhet og vilje som eksponeres ad extra gjennom Den Hellige Ånds vitnesbyrd.

Jeg har spurt meg selv, hvor ofte jeg fornemmer Gud som talende subjekt for det jeg leser i Bibelen eller hører når ordet forkynnes. Til tider skjer det nok, men slett ikke alltid. Om det nå skjer eller ikke skjer, kan læren om det indretrinitariske forholdet mellom Faderen, Sønnen og Ånden, være til hjelp. Jeg kan på grunnlag av det som jeg tror om dette, si til meg selv at ordene som jeg hører eller leser har sin opprinnelse i den treenige Gud. Bibelen bekrefter Ånden som den evige tilhører til samtalene mellom Faderen og Sønnen. I kraft av guddommelig allvitenhet ser han til bunns i den treenige Guds tanker og frelsesplan. Det han har sett, og til evig tid ser, innad i Gud, er det samme som han taler ad extra, til det enkelte menneske i personlig tiltale, i grammatisk jeg-du -form. Når jeg sier dette til meg selv, er jeg kognitiv. Det gir meg likevel hjelp til å tro og stole på at det som adresseres til meg er forankret i den evige Guds vilje og kjærlighet til meg.

Læren om Guds enhetlige vesen og indretrinitariske virkelighet er sterkt tematisert og grunnleggende for eksempel i Kyrill's lære om Den Hellige Ånd. Også han gjorde bruk av denne læren med tanke på å styrke og bekrefte troen. I likhet med mange andre patristiske teologer viser han til 1. Kor 2,9 – 10. Ånden har det samme guddommelige vesen som Faderen og Sønnen og er derfor allvitende som dem, poengterer Kyrill. Åndens vitnesbyrd til meg, om frelsen i Jesus Kristus, er derfor sant. Ånden vitner ad extra om det han har sett og hørt i den

treenige Gud fra evighet av, og Åndens vitnesbyrd er identisk med den treenige Guds ord, vilje og kjærlighet (Hughes 2020, 36-37). Dette kognitive resonnementet, er til trøst for den troende, skriver Kyrill, i sin kommentar til Johannes evangeliet:

The Comforter then, that is, His own Spirit, being omnipotent and omniscient, glorifies the Son. And how does He glorify Him? Surely what His Spirit knows and is able to effect, Christ knows and is able to effect ... (Cyril 2018, Loc 16866).

Avslutning

I denne artikkelen har jeg undersøkt særtrekk ved Olav Valen-Sendstads tenkning om det personlige forholdet mellom Gud og det troende menneske. Jeg har vist hvordan terminologi og motiver fra personalistisk filosofi og teologi reflekteres i hans formuleringer, og jeg har påpekt særtrekk i hans oppfatning om denne tematikken. I forlengelse av dette, har jeg vist hvordan han argumenterer for at personrelasjonen Gud menneske er betinget av at Åndens vitnesbyrd gjøres gjeldende og aktualiserer evangeliets budskap, slik at en leser eller tilhører erfarer Gud som subjekt for dette Ordet. Jeg har påpekt spenninger i de teologiske refleksjoner han utvikler i henhold til dette, og særlig påpekt det problematiske i at han går i retning av å hevde at Ordet blir nådemiddel først når det erfares. Avslutningsvis har jeg argumentert for at enkelte av de spenninger som oppstår, kan løses opp eller modereres ved at tenkningen om Åndens vitnesbyrd, og erkjennelsen av Guds tiltale i evangeliet forankres sterke i læren om Guds indretrinitariske virkelighet, og i læren om at Den Treenige Guds gjerninger ad extra er udelelige.

Litteraturliste

Basil. 2016. *The Complete Works of Saint Basil: Cross-Linked to the Bible*. Toronto, Ontario 2016. Kindle Edition.

Beckwith, Carl L. 2016. *Confessional Lutheran Dogmatics: The Holy Trinity*. Luther Academy, Ft. Wayne. Kindle Edition.

Brunner, Emil. 1924. *Die Mystik und das Wort. Der Gegensatz zwischen moderner Religionsauffassung und christlichem Glauben dargestellt an der Theologie Schleiermachers*. J. C. B. Mohr, Tübingen.

Cullberg, John. 1930. *Religion och vetenskap. Til frågan om den systematiska teologiens vetenskapliga grundläggning*. Stockholm: Svenska kyrkans diakonstyrelses bokförlag.

Cyril of Alexandria. 2018. *Commentary on John*. The Ephesians Four Group. Kindle Edition

Erikson, Leif. 1986. *Inhabitatio – Illuminatio – Unio. En studie i Luthers ock den äldre lutherdomens teologi*. Åbo: Åbo Akademi.

Hughes, Kyle R. 2020. *How the Spirit Became God: The Mosaic of Early Christian Pneumatology*. Eugene, OR: Cascade Books. Kindle Edition.

Høyesen, Ole Bjørn. 1997. *Olav Valen-Sendstad 1904 – 1963. Stridsmann for Skrift og bekjennelse*. Stavanger: E. A. Eikenes forlag.

Vanhoozer, Kevin. 2002. “God’s Mighty Speech Acts. The Doctrine of Scripture Today”, i: *First Theology: God, Scripture & Hermeneutics*, 127–58. Downers Grove, Leicester, England: InterVarsity Press.

Vanhoozer, Kevin. 2005. *The Drama of Doctrine. A Canonical-Linguistic Approach to Christian Theology*. Westminster John Knox Press, Louisville Kentucky.

Vanhoozer, Kevin. 2010. *Remythologizing Theology: Divine Action, Passion, and Authorship*. New York: Cambridge University Press. Kindle Edition.

Valen-Sendstad, Olav. 1935. *Karl Barths panteistiske teologi og Den norske kirke*. Oslo: Lutherstiftelsens forlag.

Valen-Sendstad, Olav. 1936. *Forsonet med Gud*. Oslo: Lutherstiftelsens forlag.

Valen-Sendstad, Olav. 1942. «Begrepene lov og evangelium», TTK 13/1942, 1- 16.

Valen-Sendstad, Olav. 1939. *Drømmen om den frie vilje. Et ord til vår tid fra Guds lov og evangelium*. Oslo: Lutherstiftelsens forlag.

Valen-Sendstad, Olav. 1950. *Fra troens slagmark. Kristendom og ateisme*. Bergen: Lunde forlag.

Valen-Sendstad, Olav. 1946. *Ordet og troen*. Oslo: Land og kirke.

Weinandy, O.F.M. Thomas. 2000. *Does God Suffer?* Edinburgh: T&T Clark Ltd.
Kindle Edition

Wolterstorff, Nicholas. 1995. *Divine Discourse: Philosophical Reflections on the Claim that God Speaks*. Cambridge University Press. Kindle Edition.